

25. únor 1948 – Komunisté přejímají moc v Československu

Pětadvacátý únorový den byl sychravý. Teď, po páté hodině odpolední, se na Prahu snáší soumrak. Na Václavském náměstí přes čtvrt miliónu lidí nervózně čeká na premiéra a zároveň předsedu Komunistické strany Československa (KSČ) Klementa Gottwalda, který by měl přijet z jednání s prezidentem republiky Edvardem Benešem. Když konečně premiérův vůz dorazí, Gottwald z něj rychle vystoupí a jde přímo k nákladnímu autu, které slouží jako tribuna. Ti, okolo kterých nejbližší prochází, mohou vidět spokojený výraz na jeho tváři. V aktovce má dokument, jímž Beneš vyjadřuje souhlas s obměnou vlády. Není to ještě ani hodinu, co tento podpis komunistům otevřel cestu k úplné moci. Gottwald se staví před mikrofon a pomalu a důrazně pronáší slova, po kterých ztichlý dav propukne v jásot: „Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. (...) Pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak, jak byly podány, přijal.“

Zdánlivě to všechno vypadalo jednoduše, ale převzetí moci komunisty byl docela složitý proces. Na úvod malý slovníček:

Národní fronta (NF) – sdružení politických stran (později přibýly i další organizace); vznikla po druhé světové válce v podstatě jako politická koalice; od r. 1946 se zúčastňovaly politického života pouze strany, které byly její součástí

Sbor národní bezpečnosti (SNB) – od r. 1945 označení pro policii; SNB se skládal z Veřejné bezpečnosti (VB; udržování veřejného pořádku, stíhání kriminální činnosti, řízení dopravy) a z StB

Státní bezpečnost (StB) – tajná politická policie; v letech po válce ji ovládla KSČ a použila ji na své cestě k uchopení moci

Přípravy na převzetí moci komunisty se naplno rozjely na podzim 1947, kdy KSČ prosadila jednoznačnou orientaci země na Sovětský svaz. Velmi jí to usnadňovala skutečnost, že většina československé společnosti byla v důsledku války a poválečného vývoje naladěna silně prosovětsky. Významná část české veřejnosti komunisty přímo podporovala.

Demokratické politické strany si uvědomovaly nebezpečí, které komunisté představovali, ale nebyly schopné KSČ čelit. Navíc se spoléhaly na to, že když demokraté používají demokratické metody a postupy, budou se tak chovat i komunisté. Jak krutý to byl omyl, poznají mnozí demokraté až v komunistických věznicích, lágrech a na popravištích. Ale vraťme se na konec roku 1947.

KSČ měla pevně v rukou celý SNB a především StB. Bylo tedy hračkou organizovat různé provokace a vytvářet obvinění (např. tzv. mostecká aféra měla před Vánocemi odhalit, že ministři národně socialistické strany připravují státní převrat; ve skutečnosti šlo o provokaci StB). Ve vedení Národní fronty se tak na konci roku zformoval demokratický blok (jádro čtyř nekomunistických stran) a blok levicový (KSČ a stoupenci komunismu v ostatních čtyřech stranách).

Ke střetu došlo v polovině února 1948. Ministr vnitra Nosek (KSČ) rozhodl, že bez vědomí a souhlasu vlády vymění několik vyšších velitelů SNB v Praze. Povýšení měli být samozřejmě stoupenci KSČ. Ministři demokratických stran proti tomu protestovali a pohrozili demisí. Je třeba říct, že komunistům to nahrálo: Gottwald se mohl takto zbavit nepohodlných ministrů a nahradit je novými, sice z týchž stran, ale prokomunisticky orientovaných. Zároveň by komunisté „obrodili“, tedy zcela ovládli Národní frontu. O těchto záměrech byl ihned informován Sovětský svaz. Do Prahy neprodleně přijel z Moskvy diplomat Valerian Zorin; další události probíhaly za přímé účasti - a zřejmě i podle pokynů - sovětských diplomatů a agentů.

Dvacátého února podalo demisi 12 ministrů demokratických stran. Doufali, že prezident demisi nepřijme a vyhlásí předčasné volby vzhledem k tomu, že vláda pro rozpory nebude schopná práce. Ve

vládě však zůstalo 14 ministrů, a tak se mohla i nadále usnášet. Ve hře bylo tedy ještě řešení, které komunisté po prezidentovi důrazně požadovali: přijmout demise a jmenovat nové ministry, které navrhne premiér Gottwald.

Jednadvacátého února začalo vytváření akčních výborů NF a pokračovalo i v dalších dnech. Tyto mocenskopolitické orgány byly zcela podřízené komunistům. Byly zakládány v obcích, továrních a dalších institucích. Měly za úkol provést „očistu veřejného života“ od odpůrců komunistické strany. V demokratických stranách se vedení chápali stoupcí komunistů. Dělo se tak často pod nátlakem, pod hrozbou silou, rozhodně ne demokraticky. Tak třeba v sekretariátu některé demokratické politické strany najednou přestaly fungovat telefony, akční výbor zabavil veškeré dokumenty, ozbrojení milicionáři zabraňovali představitelům stran v přístupu do kanceláří...

Od 23. února vznikaly Lidové milice – ozbrojené jednotky stoupců KSČ. Vyzbrojovány byly mimo jiné i zbraněmi, které dodal SNB. Komunisté si tak začali budovat vlastní „armádu“ a jasně dali najevo, že žádné násilí jim nebude cizí. Tento den prezident Beneš prohlašuje, že komunistickému nátlaku neustoupí, je však zřejmé, že váhá.

Následující den už je jasné, že komunisté získali masovou podporu obyvatel. V poledne začala generální stávka: trvala hodinu a zúčastnilo se jí dva a půl miliónu lidí. Gottwald neváhal: 25. února dopoledne předložil Benešovi seznam nových ministrů a požadoval, aby byli okamžitě jmenováni. Současně byl ustaven Akční výbor Národní fronty. Vedl ho komunist, místopředsedové byli sice z nekomunistických stran, ale všichni ochotní podřídit se KSČ. V půl páté prezident se všemi Gottwaldovými návrhy souhlasil. Premiér odjíždí z Hradu – a dál už to známe. Plný „Václavák“ jásá. A přibližně ve stejné době oddíly SNB pod Pražským hradem rozhánějí obušky protestní pochod asi pěti tisíců vysokoškoláků. Ti jediní vystoupili proti tomu, jak komunisté pro sebe ukradli moc v jejich zemi.

Šlo o legitimní převzetí moci, nebo o státní převrat? Dejme slovo historikovi Františku Emmertovi: „Spíše převládá názor, že ústavní postup při řešení vládní krize byl zřejmě dodržen, bez ohledu na fatální důsledky pro samotnou demokracii. Přesto ale nelze opomenout zřejmý silový prvek využitý jako účinný nátlakový prostředek (zejména vyzbrojení Lidových milicí) ani vměšování Sovětů a jejich zpravodajské služby do sledu událostí. Rovněž vnitrostranické puče prostřednictvím ustavení tzv. akčních výborů v nekomunistických stranách postrádaly jakoukoli legitimitu... (...) Přesto se pro události ujal spíše neutrální výraz „převzetí moci“. Avšak ani výrazy „komunistický puč“ či „státní převrat“ nejsou vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nesprávné.“